

Секція 1. Сучасний стан і перспективи розвитку кримінального процесу.

Аліна Валентинівна Піддубна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1244-2263>

УНОРМУВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Права, свободи і законні інтереси людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість політики держави. Україна, закріпивши в Конституції основний принцип щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина, вказала на спрямованість політики країни у напрямку розвитку та зміцнення демократичної, соціальної, правової держави. Також, підтвердженням цього стала ратифікація Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод з додатковими протоколами до неї (далі ЄКПЛ) [1], що є основою для нормотворчої діяльності та має особливе пріоритетне значення у правовій системі України. Питання унормування процесуальних гарантій прав учасників кримінального провадження під час досудового розслідування є досить важливими як для законодавця так і для науковця, оскільки кримінальна процесуальна діяльність пов'язана із обмеженням прав, свобод і законних інтересів особи та втручанням в особисте життя людини у випадках, передбачених законом.

Інститут процесуальних гарантій прав учасників кримінального провадження під час досудового розслідування був предметом дослідження ряду науковців та вчених, які у своїх працях розглядали окремі аспекти процесуальних гарантій прав учасників кримінального провадження. Однак дискусії щодо прогалин понятійного апарату процесуальних гарантій, змісту, предмету, елементів та системи процесуальних гарантій прав учасників кримінального провадження продовжуються й сьогодні.

Процесуальні гарантії прав учасників кримінального провадження це різні за змістом засоби та способи встановлені нормами кримінального процесуального законодавства, в своїй сукупності забезпечують реалізацію прав, свобод та законних інтересів учасниками кримінального судочинства. В цілому, норми матеріального та процесуального права регламентують юридичні засоби реалізації, охорони та захисту прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а нормативно-правові акти – діяльність щодо забезпечення прав, свобод і законних інтересів зазначених осіб [2].

Нормативно-правовим фундаментом процесуальних гарантій прав учасників кримінального провадження під час досудового розслідування є Загальна декларація прав людини, що регламентує основні права та свободи особи. Велике значення для всіх учасників кримінального провадження під час досудового розслідування мають положення Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Європейська конвенція про взаємну допомогу в кримінальних справах, Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, Віденська декларація про злочинність та правосуддя, Декларація про право та обов'язок окремих осіб, груп і органів суспільства заохочувати та захищати загальновизнані права людини та основні свободи та ін. [3, С. 14-15].

Серед міжнародних стандартів щодо гарантування прав учасників кримінального провадження увагу необхідно зосередити на Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживань владою: Резолюція 40/34 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 року [4]; Заключних документах Конгресів Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) щодо запобігання злочинності та поводження з правопорушниками [5], що складаються за результатами міжнародних форумів органів ООН, які скликаються кожні п'ять років; Рекомендації № R (85) 11 Комітету міністрів державам-членам щодо становища потерпілого в рамках кримінального права і кримінального процесу [6] та ін.

Зокрема, на міжнародному рівні, положення щодо процесуальних гарантій прав обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення закріплені у п. 3 ст. 6 «Право на справедливий суд» ЄКПЛ. Відповідно, зазначені права, що гарантовані цією Конвенцією закріплені у положеннях КПК України. Разом з цим, проблемні питання щодо імплементації положень міжнародно-правових актів з питань гарантування прав учасників кримінального провадження під час досудового розслідування в національне законодавство та національну судову практику існували та будуть темами дискусій для законодавців та науковців.

Конституційне положення щодо обов'язку держави в частині утвердження та забезпечення прав і свобод людини, відображено у чисельних нормативно-правових актах, які регулюють відносини, що виникають в процесі досудового розслідування. Зокрема, пріоритет цього об'єкту вказано у перших статтях Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України, Законів України «Про Національну поліцію», «Про прокуратуру», «Про судоустрій і статус суддів», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про безоплатну правову допомогу», тощо. Крім того, Указом Президента України [7] затверджено Національну стратегію у сфері прав людини, яка зосереджена на вирішенні основних системних проблем у сфері захисту прав і свобод людини та ґрунтується на національному досвіді, міжнародних стандартах, а також практиці Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ).

Практика ЄСПЛ містить різні групи справ, що направлені на захист прав учасників кримінального провадження під час досудового розслідування. Зокрема, окремими групами є справи щодо: недотримання прав жертв катувань, дотримання права жертв насильницьких злочинів на ефективне розслідування кримінальних проваджень та ін. Крім того, безпосередньо у рішеннях ЄСПЛ міститься вимога до України щодо приведення діючого законодавства до європейських стандартів та забезпечення контролю за діяльністю правоохоронних органів [8, С. 292-296].

Дослідження проблемних питань щодо законодавчого закріплення процесуальних гарантій прав учасників кримінального провадження потребує також вивчення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, відомчих та міжвідомчих наказів, положення яких регламентують діяльність щодо забезпечення прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження. Зокрема: Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки» від 23.06.2021 р. № 756-р, Положення Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 31.05. 2006 р. № 784, наказ Офіса Генерального прокурора «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 30.09.2021 № 309, наказ МВС України, МОЗ України та Офіса Генерального прокурора «Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України» від 09.03.2022 № 177/450/46, Наказ Міністерство юстиції України «Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі» від 25.02.2014 № 386/5, тощо.

Отже, згідно з вищевикладеним, можна зробити висновок, що унормування процесуальних гарантій прав учасників кримінального провадження під час досудового розслідування здійснюється на міжнародному та національному рівнях. Разом з цим, існують і будуть темами для наукових дискусій питання щодо імплементації положень міжнародно-правових актів з досліджуваних питань в національне законодавство та національну судову практику. Втім, підняті питання не є остаточними і підлягають окремому дослідженню. Тому, пропоную учасникам наукового заходу взяти участь у обговоренні піднятих проблемних питань.

Список бібліографічних посилань: 1. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та додаткові протоколи до неї. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ukr.pdf (дата звернення: 22.10.2022). 2. Піддубна А.В. Проблемні питання забезпечення процесуальних гарантій прав учасників кримінального провадження. *Наукові інновації та передові технології (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»)*. № 1(3) 2022. С. 459. С. 311 – 322. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-1\(3\)](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-1(3)). 3. Тарасюк С. М. Кримінальний процесуальний механізм забезпечення конституційних прав особи при проведенні в її житлі чи іншому володінні слідчих (розшукових) дій. *Дисертація. Академія адвокатури України. Київ. 2020. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса. 2021. С. 255. С. 14-15.* URL: [.file:///C:/Users/Userr/Downloads/%D0%B4%D0%B8%D1%81%20%D0%A2%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%81%D1%8E%D0%BA.pdf](file:///C:/Users/Userr/Downloads/%D0%B4%D0%B8%D1%81%20%D0%A2%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%81%D1%8E%D0%BA.pdf) (дата звернення: 13.10.2022). 4. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою. *Харківська правозахисна група. Інформаційний портал «Права людини в Україні».* URL: <https://khp.org/1080460475> (дата звернення: 22.10.2022). 5. Конгрес ООН щодо запобігання злочинності. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%B3%D1%80%D0%B5%D1%81_%D0%9E%D0%9E%D0% (дата звернення: 22.10.2022). 6. Рекомендація. Багатостороння угода від 28.06.1985 № R (85) 11. Рекомендація R (85) 11 Комітету міністрів державам-членам щодо становища потерпілого в рамках кримінального права і кримінального процесу. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU85325> (дата звернення: 22.10.2022). 7. Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021 «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text> (дата звернення: 24.10.2022). 8. Шум С.С. Закріплення правового статусу потерпілих від насильницьких злочинів у міжнародно-правових актах. *Юридичний науковий електронний журнал. № 5. 2021. С. 292-296.* URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://www.lsej.org.ua/5_2021/70.pdf (дата звернення: 22.10.2022).